

Олена Балдинюк

к. п. н., доц. кафедри соціальної педагогіки

та соціальної роботи

Уманського державного педагогічного університету

імені Павла Тичини

ПОДОЛАННЯ БЕЗДОГЛЯДНОСТІ ТА БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Погіршення соціально-політичної, економічної ситуації в державі призводить до зростання такого соціального явища як «безпритульні та бездоглядні діти».

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» *безпритульні діти* – це діти, які були покинуті батьками, самі залишили сім'ю або дитячі заклади, де вони виховувались, і не мають певного місця проживання [5].

Наразі в Україні переважна більшість дітей, які залишилися без батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, мають постійне місце проживання (реєстрацію), проте з тих чи інших причин не мають дорослих людей, які б про них піклувались. Таких дітей прийнято вважати *бездоглядними*, проте такого офіційного визначення (терміну) в законодавстві України не існує.

Говорячи про дитячу безпритульність в європейських країнах, варто зауважити, що дане поняття включає в себе не лише дітей, що не мають постійного житла. Так, в Бельгії розрізняють три групи «дітей вулиці»: 1) «діти вулиць» упродовж більшої частини дня, які жебракують, працюють на вулиці, прогулюють школу; 2) діти, які втекли з дому; 3) псевдопостійні «діти вулиці», що проживають вдома, але вулиця є середовищем їх постійного місцеперебування.

У Швеції дітей, що не контактують з батьками, проводять більшість часу в тимчасових приміщеннях та на вулицях, називають «покинутими». В Італії, говорячи про дитячу безпритульність, вживається термін «неповнолітні групи ризику». У Великобританії осіб вулиці в залежності від віку називають: «юні

втікачі» – діти до 18 років, які пішли з дому чи виховної установи; «молоді бездомні» – особи, які не мають роботи та постійного місця проживання; «ті, що сплять на вулиці» – підлітки та молодь, які не мають постійного притулку та ночують під мостами та в місцях різних вуличних будівель [2].

Однією з основних причин бездоглядності є жорстоке поводження з дітьми – наслідок серйозного сімейного неблагополуччя. Розрізняють 4 форми жорстокого поводження:

а) фізичне насильство – умисне нанесення дитині батьками або особами, які їх заміщають, тілесних ушкоджень (травм), які можуть привести до смерті, викликати серйозні порушення фізичного або психічного здоров'я, або ведуть до відставання в розвитку. Сюди також відносяться тяжкі тілесні покарання, що завдають шкоду фізичному або психічному здоров'ю дитини;

б) сексуальні насильства або розбещення – включення дитини з її згоди або без такої, з усвідомленням чи не усвідомленням сексуальних дій з дорослими з метою отримання останніми задоволення чи вигоди;

в) психологічне насильство (емоційне) – тривалий, постійний або періодичний психологічний вплив батьків або інших дорослих на дитину, призводить до формування патологічних рис характеру або порушує розвиток особистості дитини. До цієї форми насильства відносяться: приниження гідності дитини, відкрите, демонстративне його неприйняття та неприязнь, образа, погроза в словесній формі без фізичного насильства, навмисна фізична або соціальна ізоляція, пред'явлення до дитини вимог, які не відповідають її віковим можливостям та ін.

г) нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість) – відсутність з боку батьків або осіб, які їх заміщають, елементарної турботи про дитину, в результаті чого порушується її емоційний стан, з'являється загроза її здоров'ю або розвитку [1].

Також до причин появи безпритульності та бездоглядності відносять низький матеріальний дохід сім'ї, відсутність належних умов проживання,

алкогольна та наркотична залежності батьків, ухилення батьків від виконання своїх обов'язків.

На сьогодні ряди бездоглядних поповнюють діти, чиї батьки виїжджають на заробітки за кордон. Такі діти стають агресивними, дратівливими, гостро відчують самотність та власну непотрібність, в подальшому у них можуть виникнути труднощі при створенні повноцінної сім'ї.

Права дітей на законодавчому рівні регулюються такими документами як Конституція України (28 червня 1996), Загальна декларація прав людини (10 грудня 1948), Декларація прав дитини (20 листопада 1959), Конвенція ООН про права дитини (20 листопада 1989, ратифікована в Україні 27 лютого 1991), Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» (26 квітня 2001), Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (2005), Закон України «Про органи і служби для дітей та спеціальні установи для дітей» (24 січня 1995), Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» (1 січня 2006), «Типове положення про притулок для дітей служби у справах дітей» (9 червня 1997), «Типове положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» (28 січня 2004) та ін.

Відповідно Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» підставою для набуття дитиною статусу позбавленої батьківського піклування є «...ухилення батьків від своїх обов'язків по вихованню дитини, що є основною ознакою бездоглядності» [4].

В Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» (26 січня 2016) запроваджено нову послугу тимчасового догляду дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, – патронат над дитиною [3].

Ще однією важливою формою допомоги та підтримки таких дітей є створення в Україні центрів соціальної підтримки дітей та сімей. Метою таких

центрів є забезпечення прав дітей на виховання в сім'ї або умовах, наближених до сімейних, прав дітей та сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах, на захист і допомогу з боку держави; запобігання соціальному сирітству; сприяння розвитку і зміцненню сім'ї, покращенню соціального благополуччя дітей та сімей з дітьми.

Центр соціальної підтримки дітей та сімей має такі підрозділи:

1) стаціонарного перебування:

відділення термінового влаштування дітей;

відділення для батьків з дітьми;

малий груповий будиночок;

соціальна квартира;

відділення невідкладної допомоги сім'ї;

2) відділення денного перебування сімей з дітьми з обмеженням життєдіяльності [6].

Для актуалізації й вирішення проблеми бездоглядності й безпритульності дітей гостро постає питання їх обліку. Зокрема службами у справах дітей ведеться облік дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі облік дітей, які систематично залишають місце постійного проживання, та електронний облік таких дітей у Єдиній інформаційно-аналітичній системі (ЄІАС) «Діти». Серед дітей, які перебувають на обліку у зв'язку із систематичним самовільним залишенням місця постійного проживання, зустрічаються бездоглядні, а іноді й безпритульні діти.

Незважаючи на посилення уваги та здійснення заходів державних органів щодо захисту прав дітей на зростання в рідній сім'ї, профілактики бездоглядності та безпритульності дітей, у цій сфері залишається ряд питань, які потребують вирішення. Так першочерговими завданнями, що постають перед соціальними службами є: проведення різноманітних профілактичних рейдів перевірки традиційних місць перебування таких дітей (ринків, підвалів, вокзалів, теплотрас), своєчасне виявлення бездоглядних та безпритульних дітей та влаштування їх до закладів соціального захисту; удосконалення процесу

реабілітації бездоглядних та безпритульних дітей, а також їх сімей.

Список використаних джерел:

1. Гайдаренко Н. В., Ярославская Н. Д. Психологические последствия жестокого обращения с детьми // Актуальные проблемы современного детства: сб. науч. тр. Вып. 2 / под ред. Е. М. Рыбинского. М., 1993.

2. Гуйван Н. І. Правові аспекти дитячої безпритульності: український та міжнародний досвід. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_7592

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/936-19>

4. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>

5. Закон України «Про охорону дитинства». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

6. Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 834 «Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://законодавство.com/kabineta-ministriv-postanovi/postanova-vid-listopada-2016-834-pro310981.html>